

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

СТЕПАНОВА ДАР'Я ВІКТОРІВНА

УДК 378.147:339.9: (341.76)(043.5)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ІЗ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
ДО ПРОФЕСІЙНО-ДИПЛОМАТИЧНОГО СПІЛКУВАННЯ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Кічук Ярослав Валерійович,
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, ректор.

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор
Колбіна Тетяна Василівна,
Харківський економічний університет
імені Семена Кузнеця,
завідувач кафедри іноземних мов та перекладу;

кандидат педагогічних наук
Остапенко Анна Костянтинівна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
старший викладач кафедри педагогічних наук,
освітнього і соціокультурного менеджменту.

Захист дисертації відбудеться «10» липня 2020 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті й у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «10» червня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі глобалізації світової економіки суспільство і держава усвідомлюють небезпеку загроз і викликів, що можуть розірвати взаємні зв'язки та залежності між державами і привести до економічних конфліктів. Це детермінує підвищену увагу до консенсусної ролі зовнішньої політики і дипломатії як важливого інструмента забезпечення зміцнення миру та безпеки, що окреслено в Акті про незалежність України (1991), Положенні про торговельно-економічну місію у складі дипломатичного представництва України за кордоном (1994), Законі України «Про дипломатичну службу» (2018).

Стрімкі процеси модернізації, що відбуваються в освіті, потребують підготовки конкурентоздатних фахівців, які могли б компетентно розв'язувати професійні завдання, у тому числі й через вияв належної культури спілкування, вміння консенсусно діяти в процесі дипломатичних взаємовідносин, бути повноцінними суб'єктами власної професійно-дипломатичної діяльності, суб'єктами саморозвитку. Аналіз наукового фонду та теоретико-експериментальних напрацювань засвідчив, що натеper накопичено певний досвід формування в майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин культури професійно-дипломатичного спілкування, натомість залишається не висвітленою проблема професійної підготовки майбутніх фахівців, які набувають спеціальності на економічних факультетах закладів вищої освіти.

Проблема професійно-дипломатичного спілкування досліджувалась як зарубіжними, так і вітчизняними вченими в таких напрямках: загально-теоретичні питання роботи дипломатичного корпусу (І. Алексеєва, Дж. Вуда, В. Галушко, Франсуа де Кальєр, Ж. Камбона, Я. Кічука, Т. Колбіна, Г. Лейбніц, Л. Мацько, Г. Науменко, А. Остапенко, Ж. Серре та ін.); специфіка дипломатичних і консульських відносин (Франц фон Гольцендорф, Н. Грущинська, О. Ковальов, Н. Макіавеллі, Дж. С. Одел, Леопольд фон Ранке); феноменологія комунікативної взаємодії (Е. Барноу, Н. Казарінова, В. Кашкін, В. Куніцина, О. Левченко, І. Плотницька, В. Погольша, Ю. Рюш, І. Ярощук). Водночас професійна підготовка майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування залишається на периферії дослідницьких розвідок. До того ж цілковито очевидною є й низка суперечностей між:

- вимогами суспільства щодо підготовки майбутніх дипломатів із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування і відсутністю відповідного науково-методичного забезпечення такої підготовки;

- значним науковим потенціалом закладів вищої освіти в підготовці майбутніх фахівців до професійно-дипломатичного спілкування й неготовністю студентів, які набувають економічні спеціальності, до професійно-дипломатичного спілкування;

- усвідомленням майбутніми фахівцями з міжнародних економічних відносин потреби в набутті вмінь професійно-дипломатичного спілкування й недостатньою розробленістю навчально-методичного супроводу освітнього процесу.

Актуальність означеної проблеми, потреба в системному її дослідженні, необхідність і можливість подолати зазначені суперечності й зумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Підготовка майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри педагогіки та інклюзивної освіти «Науково-методичні засади виховання і розвитку особистості в соціумі» (№ 0114U004152), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (протокол № 6 від 16 грудня 2014 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 1 від 27 січня 2015 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й апробувати модель та експериментальну методику підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сутність і структуру феномену «підготовленість майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування»; уточнити поняття: «професійно-дипломатичне спілкування», «міжнародні економічні відносини», «підготовленість».

2. Визначити критерії, показники й схарактеризувати рівні підготовленості майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

3. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

4. Розробити й перевірити ефективність моделі та експериментальної методики підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

Гіпотеза дослідження – підготовка майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування на економічних факультетах закладів вищої освіти буде відбуватися більш ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: дипломатична

інформативність освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин; особистісно зорієнтована педагогічна взаємодія викладача зі студентами; комунікативна спрямованість змісту освітнього процесу студентів із міжнародних економічних відносин у процесі їхньої підготовки до професійно-дипломатичного спілкування.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань і досягнення мети дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, систематизація, узагальнення наукової та навчально-методичної літератури, напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених із проблеми професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин для з'ясування ступеня її наукової розробленості, розкриття сутності і структури феномену «підготовленість майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування»; моделювання – для розроблення моделі і її змістового ядра, зокрема педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування; проєктування – для визначення структури та етапності проєктувальних дій для створення методики підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування; емпіричні: анкетування, тестування, педагогічні спостереження, бесіди, діагностувальні методики для визначення рівнів підготовленості майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, прикінцевий етапи) – для перевірки дієвості педагогічних умов, методики підготовки до професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців та розробленої моделі; статистичні методи (t-критерій Стьюдента) для доведення статистичної вартісної розбіжності між показниками експериментальної та контрольної груп, якісного і кількісного аналізу та інтерпретації здобутих результатів.

База дослідження. Експериментально-дослідну роботу проведено на базі Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Херсонського державного університету, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». В експерименті взяли участь студенти магістратури (180 осіб) і викладачі (26). На формувальному етапі було задіяно 92 студенти – майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин.

Наукова новизна дослідження: *вперше визначено* сутність феномену «підготовленість майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування»; визначено критерії (гностичний, комунікативно-діяльнісний, емоційно-виразний, рефлексійно-оцінний) з відповідними показниками, схарактеризовано рівні підготовленості (достатній, задовільний, низький) як результат підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування; обґрунтовано педагогічні умови (дипломатична інформативність освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин; особистісно

зорієнтована педагогічна взаємодія викладача зі студентами; комунікативна спрямованість змісту освітнього процесу студентів із міжнародних економічних відносин у процесі підготовки до професійно-дипломатичного спілкування); *розроблено* модель підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування (інформаційно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, аналітично-продуктивний, рефлексійно-оцінний етапи); *уточнено* поняття «професійно-дипломатичне спілкування», «міжнародні економічні відносини», «підготовленість». Набули *подальшого розвитку* теорія і методика професійної підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні та впровадженні діагностувальної і формувальної методик підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування; елективного курсу «Професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин»; комплексу самостійно-дослідницьких завдань для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини», спрямованих на їхню підготовку до професійно-дипломатичного спілкування. Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти на економічних факультетах, що готують студентів зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини», оновленні змістових модулів навчальних дисциплін «Торгова політика та комерційна дипломатія» і «Культура комунікацій», у процесі написання курсових і кваліфікаційних робіт, при складанні освітніх програм, навчально-методичних посібників та в процесі підвищення кваліфікації фахівців із міжнародних економічних відносин.

Матеріали дослідження **впроваджено** в освітній процес Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (акт про впровадження № 01-12/01/176 від 12.02.2020 р.), Херсонського державного університету (акт про впровадження № 12-30/254 від 18.02.2020 р.), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (акт про впровадження № 01-23/75 від 20.02.2020 р.), Тернопільського економічного університету (акт про впровадження № 126-31/335 від 20.02.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і результати дослідження обговорено на *міжнародних* науково-практичних конференціях: «Проектування і розвиток професійно успішної особистості в освітньо-виховному середовищі університету» (Миколаїв, 2013), «Науковий потенціал 2014» (Київ, 2013), «Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку» (Миколаїв, 2014); *усеукраїнських* науково-практичних конференціях: «Формування компетенцій майбутнього фахівця як умова його професійної успішності та особистісного розвитку» (Миколаїв, 2015), «Тendenції становлення нової школи в Україні: Компетентнісний підхід у підготовці сучасного педагога» (Миколаїв, 2017), «International scientific and practical conference «Pedagogy in EU countries and Ukraine at the modern stage»: Conference proceedings» (Baia Mare, 2018).

Публікації. Основний зміст дисертації висвітлено в 11 наукових і науково-методичних працях, зокрема: 3 – у наукових фахових виданнях України, 3 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях (Румунія, Норвегія), 5 – апробаційного характеру.

Особистий внесок автора в праці у співавторстві [9] полягає у представленні обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну та їх розподілу за видами економічної діяльності, переліку держав, які їх проводили (до грудня 2012 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного розділу (220 найменувань), 8 додатків на 48 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 251 сторінок (із них 182 сторінки основного тексту). Робота містить 22 таблиці та 4 рисунки, що обіймають 10 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, висвітлено наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, подано відомості про апробацію й упровадження результатів роботи, її структуру і публікації.

У першому розділі «**Теоретичні засади підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування**» позиціоновано стан проблеми підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування, наукові підходи щодо трактування феномену «професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин», розкрито зміст ключових понять дослідження «підготовка», «підготовленість», «міжнародні економічні відносини», «комунікативна взаємодія», «дипломатичне спілкування», «професійно-дипломатичне спілкування», «дипломатичний протокол».

Узагальнення праць учених дозволило з'ясувати напрями досліджень проблеми професійно-дипломатичного спілкування, як-от: дипломатичні та консульські відносини (В. Вергун, Б. Гуменюк, В. Єгоров, Г. Калашник, Франсуа де Кальєр, Л. Капіца, А. Рачинський, О. Сагайдак, П. Сардачук, А. Чабан, О. Шаров, Т. Шинкаренко та ін.); міжнародні економічні відносини (Я. Машталір, В. Нижник, Эннио Ди Нольфо, В. Рибалкін, К. Фліссак та ін.), підготовка до професійно-дипломатичного спілкування (Л. Загребельна, Т. Колбіна, А. Клімова, Н. Мушинська, О. Павленко, І. Плотницька та ін.).

У дисертації поняття «підготовка» розглядається як процес формування у майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин професійних знань, умінь і навичок, яких студент набуває в освітньому середовищі закладу вищої освіти, а поняття «підготовленість» трактується як «кінцевий результат процесу підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності».

Учені потрактовують феномен «міжнародні економічні відносини» (Я. Машталір, В. Нижник) як відносини між фахівцями з різних країн щодо

виробництва, обміну і споживання товарів, послуг та ідей на основі міжнародного поділу праці, в умовах безмежності людських потреб і ресурсів. У дисертації терміносполучення «міжнародні економічні відносини» розуміємо як різновид суспільних відносин, які виникають між суб'єктами господарювання різних країн щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Знаряддям зовнішньої політики держав виступає дипломатія як сукупність засобів, що використовують послы й посланники для забезпечення перемовного процесу.

Комуникативну взаємодію студіюємо як володіння майбутніми фахівцями з міжнародних економічних відносин монологічним та діалогічним мовленням, умінням аналізувати комуникативні ситуації, переконувати, пояснювати, вносити пропозиції, аргументувати, знаходити компромісні рішення; володіти вербальними і невербальними засобами комунікації у процесі професійно-дипломатичного спілкування.

Дипломатичне спілкування розуміємо як процес комуникативної взаємодії між послами і посланниками, що вимагає використання етикетних мовленнєвих формул ввічливості, які визначають систему усталених формул спілкування, рекомендованих суспільством для встановлення мовленнєвого контакту співрозмовників, підтримання спілкування у виразній тональності відповідно до їхніх соціальних ролей і рольових позицій відносно один одного в офіційних і неофіційних обставинах.

Професійно-дипломатичне спілкування було предметом дослідження багатьох учених (Франсуа де Кальєр, Ж. Камбон, Я. Кічук, Т. Колбіна, Г. Лейбніц, О. Мацько, Я. Машталір, О. Пазинич та ін.), які визначають феномен «професійно-дипломатичне спілкування» як дипломатичний різновид офіційно-ділового стилю спілкування, комуникативної взаємодії, що використовують у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків у галузі політики, економіки, культури, яке регламентує офіційно-ділові стосунки міжнародних організацій, структур, окремих громадян і реалізується в конвенціях (міжнародних угодах), комюніке (повідомленнях), нотах (зверненнях), протоколах, меморандумах, договорах, заявах, ультиматумах.

Професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин розуміємо як обізнаність із дипломатичним протоколом та етикетом, вміння будувати діалог і полілог, використовуючи вербальні / невербальні засоби спілкування.

Дипломатичний протокол – це сукупність таких загальноприйнятих правил, традицій, умовностей спілкування, порушення яких не допускається й нині в міжнародному співробітництві.

Отже, підготовку майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування розуміємо як процес здобуття майбутніми фахівцями професійних знань, умінь і навичок професійно-дипломатичного спілкування, засвоєння правил морально-етичної поведінки і формул мовленнєвого етикету в комуникативній взаємодії дипломатів, закріплених дипломатичним протоколом.

Підготовленість майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування студіюємо як результат їхньої підготовки до професійно-дипломатичного спілкування, володіння правилами мовленнєвого етикету; наявністю вмінь комунікативної взаємодії; володіння дипломатичним протоколом та етикетом, що передбачають дотримання правил міжнародної ввічливості для професійного вирішення економічних питань на міжнародному рівні задля служіння українському народові.

У дослідженні визначено педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування: дипломатична інформативність освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин; особистісно зорієнтована педагогічна взаємодія викладача зі студентами; комунікативна спрямованість змісту освітнього процесу студентів із міжнародних економічних відносин у процесі їхньої підготовки до професійно-дипломатичного спілкування.

У другому розділі **«Експериментально-дослідна робота з підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування»** визначено критерії, показники, схарактеризовано рівні підготовленості майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування в умовах закладу вищої освіти, розроблено й експериментально апробовано модель та методика підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування, здійснено аналіз результатів експериментально-дослідної роботи.

Критеріями підготовленості майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування виступили: гностичний – із показниками: обізнаність із поняттям «дипломатичний протокол» (дипломатичні бесіди, дипломатичне листування) обізнаність із поняттям «дипломатичний етикет» (етикет телефонної розмови, тости); комунікативно-діяльнісний – із показниками: вміння будувати діалог у процесі спілкування, уміння будувати полілог у процесі спілкування; емоційно-виразний із показниками: наявність емоційно-виразних вербальних / невербальних засобів у спілкуванні майбутніх фахівців, наявність умінь використовувати дипломатичний етикет у процесі спілкування; рефлексійно-оцінний – із показниками: вміння оцінювати стан своєї підготовленості до професійно-дипломатичного спілкування (самооцінка); уміння оцінювати стан підготовленості до професійно-дипломатичного спілкування одногрупників як майбутніх дипломатів (взаємооцінка).

Для визначення рівнів підготовленості майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування до кожного із критеріїв і показників було дібрано низку діагностувальних методик: за гностичним критерієм: тестові завдання «Складники феномену «дипломатичний протокол», «Складники феномену «дипломатичний етикет», метод «Кейс-стаді» (визначення норм порушення дипломатичного протоколу, аналіз дипломатичних ситуацій); за комунікативно-діялісним критерієм: ділова бесіда, за методикою

П. Мицич, ділова гра «Телефонна розмова», тестування за карткою візуалізації, дискусія на виявлення вміння будувати полілог; за емоційно-виразним критерієм: робота з інтелектуальною карткою візуалізації, за Т. Бьюзенем «Невербальне спілкування», публічний виступ (демонстрація свого красномовства), робота в парах (демонстрація дипломатичної взаємодії), обігрування ситуації «а-ля фуршет» на честь іноземного гостя; за рефлексійно-оцінним критерієм: читання текстів публічної промови із використанням картки самооцінювання, тестування «Дипломатична бесіда», промова на урочистій церемонії (складання промови за поданою інформацією) із використанням картки взаємооцінювання мовленнєвої культури оратора, тестове завдання «Дипломатичне листування».

Відповідно до визначених критеріїв і показників схарактеризовано достатній, задовільний і низький рівні підготовленості майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

Достатній рівень притаманний майбутнім фахівцям із міжнародних економічних відносин, які були обізнані з поняттям «дипломатичне листування», «вербальна нота», «особиста нота», з дипломатичним протоколом, дипломатичним етикетом, вміли започатковувати дипломатичні бесіди, будувати діалог, полілог, володіли емоційно-виразними вербальними/невербальними засобами спілкування (інтонація, тембр голосу, посмішка), використовували етикетні форми спілкування, враховуючи вік і статус співрозмовника, дотримувалися вимог щодо дипломатичного листування. Студенти цього рівня об'єктивно оцінювали власні дії й уміння здійснювати професійно-дипломатичне спілкування (самооцінку) та оцінювали спілкування своїх одногрупників як майбутніх дипломатів (взаємооцінку).

Задовільний рівень властивий майбутнім фахівцям із міжнародних економічних відносин, які були поверхнево обізнані з поняттям «дипломатичний протокол» і «дипломатичний етикет», не могли пояснити вимоги до дипломатичного листування та вербальних нот; не завжди вдало вибудовували діалог (полілог) з партнером по спілкуванню; недоречно використовували невербальні засоби виразності, подекуди забували користуватися формулами мовленнєвого етикету; не завжди використовували дипломатичний етикет у процесі спілкування. Студенти цього рівня вміли визначати свої сильні і слабкі сторони як майбутніх дипломатів із міжнародних економічних відносин, натомість у прагненні до вдосконалення не виявляли наполегливості; у них була адекватна самооцінка та неадекватна взаємооцінка.

До **низького рівня** підготовленості майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування віднесено студентів, які не були обізнані з такими поняттями, як «дипломатичний протокол», «дипломатичний етикет», «дипломатичне листування». Під час спілкування використовували короткі фрази, що не дозволяли підтримувати розмову (відчували труднощі в побудові діалогу / полілогу). Не завжди доречно використовували невербальні засоби виразності, відчували труднощі під час вербального спілкування; не вміли об'єктивно оцінити рівень підготовленості

одногрупників (взаємооцінка) та рівень своєї підготовленості до практичних занять (самооцінка), перебільшуючи його й вимагаючи більш високої оцінки.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що більшість майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин перебували на задовільному (44,8% студентів в ЕГ та 45,8% – у КГ) і низькому рівнях (44,2% респондентів ЕГ та 43,6% – КГ); на достатньому рівні підготовленості до професійно-дипломатичного спілкування виявлено 11,0% майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин ЕГ і 10,6% – КГ.

Формувальному етапу дослідження передував пропедевтичний етап, що передбачав роботу з викладачами фахових дисциплін, які були задіяні в експерименті. Крім того, на пропедевтичному етапі було внесено доповнення до змісту освітньої програми з курсу «Торгова політика та комерційна дипломатія», зокрема введено ключові поняття щодо комунікативної взаємодії: «комунікація», «комунікативна взаємодія», «дипломатичне спілкування», «професійно-зорієнтований текст», «аналіз тексту», «вербальна взаємодія», «невербальна взаємодія», «національний фольклор», «національні традиції», «електронне портфоліо». Розроблено елективний курс «Професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин». Із викладачами фахових дисциплін було проведено тренінг, у рамках якого обговорено питання, пов'язані з ефективним використанням проблемно-діалогових форм організації навчання. Викладачам було прочитано лекції з тем: «Використання невербальних форм спілкування в професійно-дипломатичному спілкуванні майбутніх фахівців», «Риторика і мистецтво презентації в підготовці студентів до професійно-дипломатичного спілкування», «Типи і форми професійно-дипломатичного спілкування».

На формувальному етапі було розроблено модель підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування (див. рис.), що обіймала такі етапи: інформаційно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, аналітично-продуктивний, рефлексійно-оцінний. На кожному етапі було використано відповідні форми, методи і прийом. Педагогічні умови було комплексно реалізовано на всіх етапах дослідження.

Метою першого – *інформаційно-збагачувального* – етапу було озброєння майбутніх фахівців системою знань у сфері організації та механізмів роботи багатовекторної та двовекторної економічної дипломатії, знаннями щодо мовленнєвого етикету й культури професійного мовлення в дипломатичній діяльності. На цьому етапі було прочитано дві теми елективного курсу «Професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин». У змісті першої лекції-діалогу «Сутність і характеристика професійно-дипломатичного спілкування. Види комунікативної взаємодії» студенти відповідали на запитання «Що таке дипломатія?», «Що таке «спілкування?»», «Що передбачає комунікативна взаємодія?» тощо. У заключній частині лекції студентам було запропоновано картки з індивідуальними тестовими завданнями («Знайди правильну відповідь», «Продовж речення») тощо.

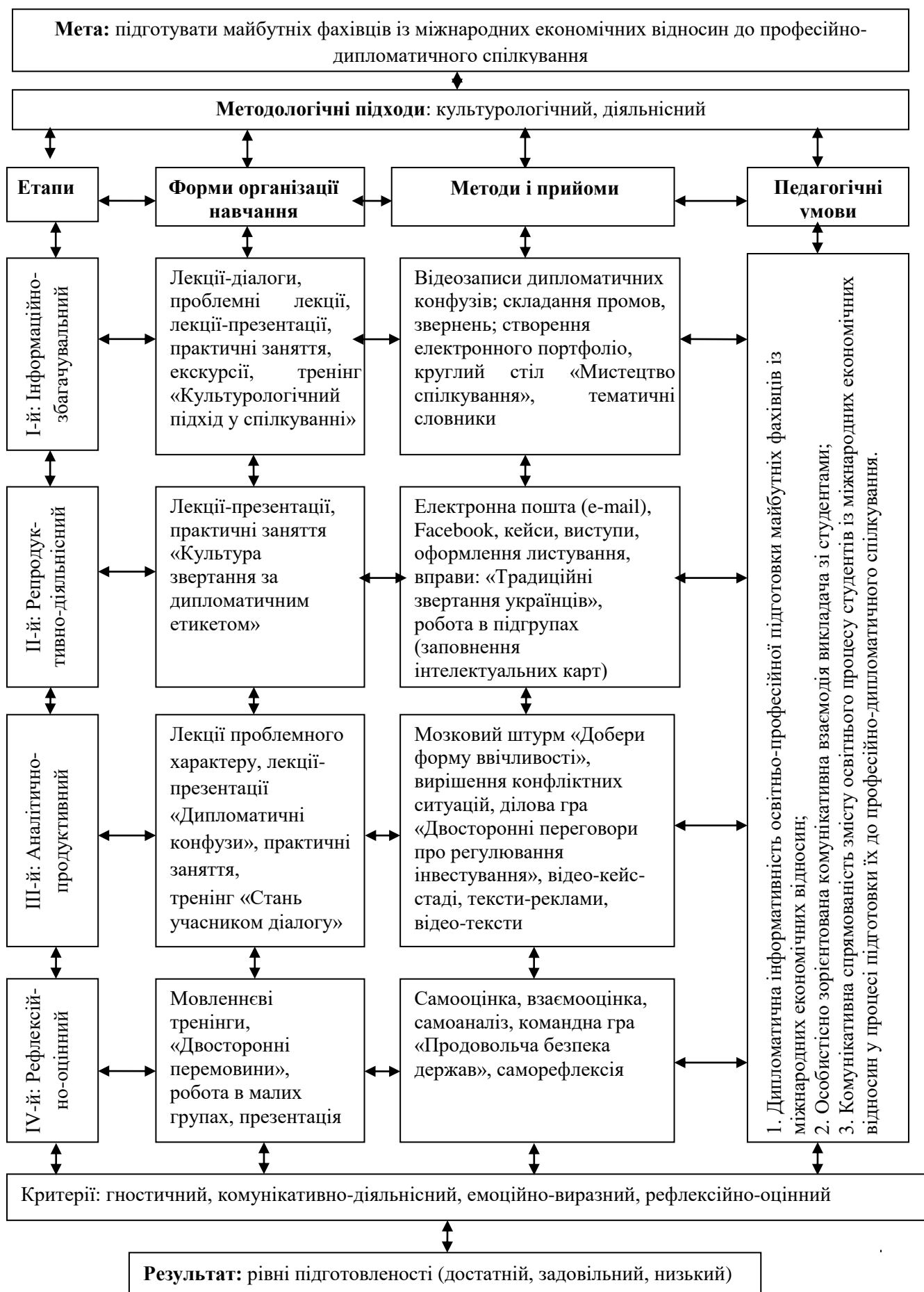

Рис. Модель підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування

На практичному занятті з теми «Види комунікативної взаємодії» майбутні фахівці з міжнародних економічних відносин виконували вправи на визначення стилю і підстилю підготовлених ними і запропонованих викладачем коротких дипломатичних текстів, виступів дипломатів, порівнювали мовні засоби як текстів, так і виступів дипломатів. Під час проблемної лекції з елективного курсу «Професійно-зорієнтовані тексти як засіб розвитку комунікативних навичок майбутніх дипломатів із міжнародних економічних відносин» студентам пропонували виконати такі вправи: «Сфера використання тексту», «Знайди різницю». Вони визначали функції (функція впливу, культурна, комунікативно-інформативна, соціальна) поданих текстів, пояснювали, у якій формі вони використовуються (в усній чи письмовій) та сферу їх використання (ділові зустрічі, наради, публічні виступи, заяви, протоколи, листи, накази, бесіди, звіти, ділові телефонні розмови тощо); визначали види красномовства (академічне, політичне, побутове) та їх ознаки.

На практичному занятті з теми «Дотримання норм дипломатичного етикету як складника іміджу дипломата» студенти переглядали фрагменти з недоречностями в поведінці дипломатів і керівників держав, яких вони припускалися під час візитів та ділових зустрічей із представниками інших держав, зокрема, чи враховували вони національні особливості держави перебування у своїх промовах, жестах і манерах поведінки й аналізували їх.

У межах навчальної дисципліни «Торгова політика та комерційна дипломатія» (змістові модулі «Техніка ведення дипломатичних перемовин», «Організація діяльності економічних підрозділів дипломатичних представництв») студенти на семінарському занятті з теми «Чому я обрав (-ла) цю професію?», що було проведено як круглий стіл, обговорювали такі питання: «Як я уявляю себе в ролі дипломата з економічних питань?», «В якій організації я мрію працювати?», «Що спонукало мене обрати саме цю професію?» тощо. Аналізували вміння оцінювати зміст у творі з теми «Моя майбутня професійна діяльність». На практичному занятті-тренінгу з теми «Національні особливості народів різних держав та їх урахування в міжнародних економічних відносинах» студенти виступали з підготовленими темами («Зустріч з Папою Римським», «Звернення до Патріарха Муфтія», «Вітальна промова до Королеви Великої Британії», «Зустріч Посла Японії з дружиною», «Зустріч гостей з Ірану в Україні»), у змісті та формі виступу необхідно було врахувати особливості обраної держави. Крім вправління в красномовстві, студенти набували вмінь виявляти здатність до вербальної та невербальної взаємодії. На практичному занятті з теми «Моя професія – дипломат із міжнародних економічних відносин» майбутнім фахівцям було запропоновано картки із запитаннями, пов'язаними з обраною професією, як-от: «Що мотивує тебе бути дипломатом із міжнародних економічних відносин?», «Як я розумію професійно-дипломатичне спілкування», «Якими рисами характеру повинен володіти дипломат із міжнародних економічних відносин?», «Що таке мовленнєві формули і навіщо дипломату ними володіти?», «Ввічливість дипломата – це що?».

«Протокольні формули ввічливості в офіційному документі». Після виступів студентів відбувалося їх обговорення та аналіз.

Самостійна робота студентів передбачала добір мовних формул дипломатів, аналіз текстів різних дипломатичних виступів чи діалогів в Internet-ресурсах щодо наявних недоречностей; форм звернення до окремих посадовців і коронованих осіб щодо з'ясування особливостей, традицій і звичаїв народів країн перебування.

На першому етапі було проведено круглий стіл з теми «Мистецтво спілкування», у ході якого майбутні фахівці визначали види, стилі спілкування, роль дипломатії у встановленні взаємовідносин між державами, дипломатичне спілкування (листування) між окремими виробництвами тощо. На екрані висвітлювалося питання для обговорення («Що означає поняття «дипломатія»? Її мета», «Сутність поняття «професійно-дипломатичне спілкування», «Роль дипломатії у двосторонніх і глобальних міжнародних стосунках», «Інструменти дипломатії, їх характеристика», «Стилі спілкування, їх значення і використання в різних видах дипломатії», «Функції інструментів дипломатії») та інструментарій дипломатії: діалог; перемовини; організація та підтримання контактів (візити, обмін делегаціями тощо); поширення і збір інформації, правові інструменти; інструменти багатосторонньої дипломатії: міжнародні, регіональні й міжрегіональні організації. Студенти працювали з тематичними словниками, визначали функції кожного інструментарію (субстантивне й технічне обслуговування країн-членів Євросоюзу, підготовка аналітичних матеріалів; раннє оповіщення, моніторинг, надання технічної та економічної допомоги, організація зустрічей, конференцій тощо).

На другому – *репродуктивно-діяльнісному* – етапі студенти продовжували працювати за елективним курсом «Професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин». На лекції-діалозі з теми «Методичне забезпечення формування професійно-дипломатичного спілкування» після пояснення матеріалу викладач пропонував майбутнім фахівцям із міжнародних економічних відносин відповісти на запитання «Які краще вправи добирати для вироблення дикції?», «Як уникати м'язових зажимів?», «Які є доцільні вправи для артикуляційного апарату?», «Які тексти краще добирати для вправлення в ораторському мистецтві?». На практичному занятті за темою лекції студенти виконували завдання: «Промовити скоромовкою речення», «Придумай чистомовки на звуки «ш», «р», «з», «ж» тощо», «Придумай кінцівку розповіді».

З майбутніми фахівцями з міжнародних економічних відносин було організовано гурток «Творча лабораторія майбутнього дипломата». У процесі роботи в гуртку студенти створювали портфоліо «Я – майбутній дипломат», в якому були вправи для дикції, артикуляційного апарату, сили голосу, вправи на уникнення психологічних бар'єрів тощо. Впродовж експериментального дослідження студенти вели щоденники, в які записували важливу для себе інформацію («Національні особливості народів півдня», «Звертання до посадових осіб», «Національні особливості ведення перемовин окремими державами» тощо).

Крім того, студенти виконували самостійну роботу під час практичних занять, користуючись такими засобами комунікації, як електронна пошта (e-mail), Facebook як допоміжні інструменти взаємодії з дипломатами та керівниками інших держав. До практичних занять майбутні фахівці готували такі тематичні завдання: «Виступ на прийомі посла», «Оформлення «напівофіційного» листа», «Особливості візитних карток дипломатів», які офіційно «захищали» на занятті. Для цього добирали із сайтів ООН, ВТО, у Facebook тексти виступів дипломатів з економічних питань. До практичного заняття з теми «Культура та форми звертань за дипломатичним протоколом» студентам було запропоновано розробити інтелектуальні карти «Культура звертання за дипломатичним протоколом» і «Форми звертань за традиціями країн». У ході практичного заняття виконували вправи: «Традиційні звертання українців», «Вербальна нота з економічних проблем двостороннього плану», «Лист Міністра іноземних справ», «Меморандум про регулювання інвестування» (взаєморозуміння). Практикувалася робота в підгрупах: розроблення інтелектуальних карт, за Тоні Бьюзеном (mind maps) «Форми звертань» і «Культура звертань за дипломатичним протоколом»; робота в парах «Діалог під час двосторонніх перемовин», «Багатосторонні перемовини»; прослуховування аудіозаписів із наступним обговоренням виступів дипломатів, перших осіб держав; вправління в ораторському мистецтві у вправах «Я оратор», «Я професійний дипломат»; підготовка та виголошення повідомлень дипломатичної спрямованості. Проведено низку дискусій («Багатовекторна сучасна економічна дипломатія: форми перемовин», «Професійно-дипломатичне спілкування – шлях до успішних перемовин»), змагань («Чия команда швидше», «Кращий оратор»); виконували вправи «Стань учасником діалогу», «Постав правильно наголос», «Професійна комунікація», «Виконай в особах телефонну розмову», «Схарактеризуй невербальну поведінку студента», «Проілюструй жестами і мімікою текст» тощо. Для самоосвіти працювали з картками індивідуальних завдань з тем: «Он-лайн система в навчанні», «Документи міжнародної дипломатичної практики».

На третьому – *аналітично-продуктивному* – етапі залучали студентів до самостійного використання набутих знань з професійно-дипломатичного спілкування. Було використано такі форми і методи роботи: лекції-презентації з теми «Форми, методи, прийоми формування професійно-дипломатичного спілкування в майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин», «Методичне забезпечення формування професійно-дипломатичного спілкування студентів», «Дипломатичні конфузи» (слайд із зображенням дипломатичних конфузів). На практичному занятті «Складання тексту дипломатичного документа» пропонувалося скласти дипломатичні тексти з таких тем: «Кожен дипломат мусить писати так само правильно, як і говорити», «Мовленнєвий етикет», «Від збагачення словника до красномовства». Виконували вправи мозкового штурму «Добери форму ввічливості», «Розв'яжи конфліктну ситуацію»; ділові ігри за заходами дипломатичного протоколу «Тост на вечірньому прийомі», «Етикет сніданку», тренінги на розвиток різних форм

комунікації (вербальна, невербальна) «Привітання», «Відмова від запрошення на вечерю», «Особиста нота», відео-кейс-стаді «Вручення вірчих грамот», «Мова дипломатичного документа»; робота з відео-текстами «Контакти з офіційними особами країн перебування», «Складання тексту висловлювання». Одне із практичних занять було проведене у формі ділової гри «Двосторонні перемовини про регулювання інвестування» (студенти були розподілені на дві підгрупи по 4–5 осіб кожна). Уособлюючи окрему країну (Країну А і країну Б), майбутні фахівці повинні були провести перемовини, намагаючись досягти позитивних результатів.

На цьому етапі студенти залучалися до роботи в клубі «Я – український дипломат із міжнародних економічних відносин», круглих столів («Правила етикету на пленарних засіданнях Конституційного суду України», «Роль вербальних нот у формуванні досвіду з професійно-дипломатичного спілкування»).

Під час виробничої практики майбутні фахівці з міжнародних економічних відносин брали участь в засіданнях Регіональної Торгово-промислової палати області, були присутніми на семінарах Регіональної Торгово-промислової палати, у процесі яких вони самостійно спілкувалися з членами палати – представниками різних промислових організацій чи інших держав, вступали в дискусії. Під час проведення форумів, конференцій, організованих Торгово-промисловою палатою, студенти брали участь в обговоренні успішних експортних проєктів, спостерігали за перемовним процесом, панельними дискусіями за визначеними темами, як от: «Експортна стратегія підприємства», «Пошук фінансування інноваційних проєктів», «Особливості українського та європейського законодавства у сфері експортного просування товарів переробної та харчової промисловості», «Заходи державного і міжнародного фінансування реалізації ініціатив».

Четвертий етап – *рефлексійно-оцінний* – був спрямований на формування в майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин навичок само- і взаємооцінювання, розвиток умінь здійснювати самоаналіз умінь професійно-дипломатичного спілкування. На цьому етапі було репрезентовано такі форми, методи та прийоми навчання: командна гра; робота в малих групах, саморефлексія, самоаналіз мовлення, мовленнєві тренінги, презентація «Мій портрет дипломата» (довільне обрання держави); тренінги «Двосторонні перемовини», «Багатосторонні перемовини», «Мовленнєвий тренінг». У межах тренінгу студентам пропонувалась серія вправ: «Постав наголос», «Складіть та розіграйте діалог перемовин». Теми перемовин: «Стан енергетики країни», «Продовольча безпека держав», «Умови військово-технічного співробітництва України», «Ринок металопродукції в умовах СОТ».

Студенти складали програми подальшого самовдосконалення в майбутній професії за персональним SWOT аналізом за відповідною схемою. Пропонувалося заповнити картки SWOT аналізу самостійно, відповідаючи на такі запитання: Сильні сторони: «Чи відчуваєш ти в собі таланти до професійно-дипломатичного спілкування?», «Якими професійно-дипломатичними знаннями ти досконало оволодів?», «Які види дипломатичних текстів ти краще вмієш оформлювати?» тощо; Слабкі сторони: «Які твої негативні риси чи звички, що можуть заважати в

професійно-дипломатичному спілкуванні?», «Спілкування з якими людьми ти намагаєшся уникати?», «Як ти поводишся, якщо доводиться спілкуватися з більш сильною за професійним спілкуванням від тебе людиною?», «Чи дотримуєшся ти мовленнєвого етикету, спілкуючись із друзями, близькими людьми?» тощо; Можливості: «Чи здатний ти за допомогою свого рівня професійно-дипломатичного спілкування врегулювати відносини з протилежною стороною?», «Чи розумієш ти всю відповідальність професійно-дипломатичне спілкування перед державою?», «Чи здатний ти вирішувати спірні питання?»; Загрози: «Чи впевнений ти щодо працевлаштування за обраною спеціальністю?», «Чи впевнений ти в тому, що зможеш пройти відбір відповідності посаді, яку хочеш обіймати?», «Чи здатен ти принести в жертву свої вільні години для справи?» тощо. Підсумком виконання таких завдань було колективне обговорення в командах карток самооцінки своїх якостей і можливостей щодо майбутньої професії, здійснюючи таким чином і взаємоперевірку.

Підготовку до практичного заняття «Багатосторонні перемовини» майбутні фахівці виконували за запропонованою ситуацією між США та Іраном щодо ціни на нафту. Необхідно було діяти відповідно запропонованого плану ведення перемов. Контроль за виконанням завдання полягав у самоперевірці й взаємоперевірці вмінь щодо ведення професійно-дипломатичного спілкування між представниками обох сторін.

На прикінцевому етапі дослідження було проведено контрольні зрізи в експериментальній і контрольній групах з метою визначення ефективності розробленої моделі, експериментальної методики та педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів підготовленості майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування

Рівні	Констатувальний етап, %		Прикінцевий етап, %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Достатній	8,7	10,8	41,3	15,2
Задовільний	41,3	45,7	45,7	50,0
Низький	50,0	43,5	13	34,8

Як свідчить таблиця, на прикінцевому етапі було виявлено суттєві позитивні зміни щодо рівнів підготовленості майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування в експериментальній групі: достатнього рівня досягли 41,3% респондентів (було 8,7%), на задовільному рівні стало 45,7% студентів (було 41,3%), на низькому рівні залишилося 13% (було 50%) майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин. У студентів контрольної групи виявлено незначні позитивні зміни. Так, достатнього рівня досягли 15,2% студентів (було 10,8%), на задовільному рівні стало 50,0% респондентів (було

45,7%), на низькому рівні залишилося 34,8% (було 43,5%) майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин.

Задля здійснення об'єктивної оцінки отриманих результатів експерименту було використано статистичний метод обробки даних за t-критерієм Стьюдента. У процесі порівняння отриманих результатів на констатувальному і прикінцевому етапах дійшли висновку щодо ефективності запропонованих педагогічних умов, моделі й експериментальної методики підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні подано теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробленні, науковому обґрунтуванні педагогічних умов, моделі, змісту і методики підготовки до професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин.

1. Визначено сутність феномену «професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин» як обізнаність із дипломатичним протоколом та етикетом, вміння будувати діалог і полілог, використовуючи вербальні/невербальні засоби спілкування.

Уточнено поняття «підготовка», «підготовленість», «міжнародні економічні відносини», «комунікативна взаємодія», «дипломатичне спілкування», «професійно-дипломатичне спілкування», «дипломатичний протокол».

У дисертації поняття «підготовка» розглядається як «процес формування у майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин професійних знань, умінь і навичок, яких студент набуває в освітньому середовищі закладу вищої освіти», а поняття «підготовленість» трактується як «кінцевий результат процесу підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності».

Терміносполучення «міжнародні економічні відносини» розуміємо як різновид суспільних відносин, які виникають між суб'єктами господарювання різних країн щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Знаряддям зовнішньої політики держав виступає дипломатія як сукупність засобів, що використовують послы й посланники для забезпечення перемовного процесу.

Комунікативну взаємодію студіюємо як володіння майбутніми фахівцями з міжнародних економічних відносин монологічним та діалогічним мовленням, вмінням аналізувати комунікативні ситуації, переконувати, пояснювати, вносити пропозиції, аргументувати, знаходити компромісні рішення; володіти вербальними і невербальними засобами комунікації у процесі професійно-дипломатичного спілкування.

Дипломатичне спілкування розуміємо як процес комунікативної взаємодії між послами і посланниками, що вимагає використання етикетних мовленнєвих формул ввічливості, які визначають систему усталених формул спілкування, рекомендованих суспільством для встановлення мовленнєвого контакту співрозмовників, підтримання спілкування у виразній тональності відповідно до

їхніх соціальних ролей і рольових позицій відносно один одного в офіційних і неофіційних обставинах.

Професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин розуміємо як обізнаність із дипломатичним протоколом та етикетом, вміння будувати діалог і полілог, використовуючи вербальні / невербальні засоби спілкування.

Дипломатичний протокол – це сукупність таких загальноприйнятих правил, традицій, умовностей спілкування, порушення яких не допускається й нині в міжнародному співробітництві

Підготовку майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування розуміємо як процес здобуття майбутніми фахівцями професійних знань, умінь і навичок професійно-дипломатичного спілкування, засвоєння правил морально-етичної поведінки і формул мовленнєвого етикету в комунікативній взаємодії дипломатів, закріплених дипломатичним протоколом.

Підготовленість майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування студіюємо як результат їхньої підготовки до професійно-дипломатичного спілкування, володіння правилами мовленнєвого етикету; наявності вмінь комунікативної взаємодії; володіння дипломатичним протоколом та етикетом, що передбачають дотримання правил міжнародної ввічливості для професійного вирішення економічних питань на міжнародному рівні задля служіння українському народові.

2. Визначено критерії і показники підготовленості до професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин: гностичний – із показниками: обізнаність із поняттям «дипломатичний протокол» (дипломатичні бесіди, дипломатичне листування) обізнаність із поняттям «дипломатичний етикет» (етикет телефонної розмови, тости); комунікативно-діяльнісний – із показниками: вміння будувати діалог у процесі спілкування, уміння будувати полілог у процесі спілкування; емоційно-виразний із показниками: наявність емоційно-виразних вербальних/невербальних засобів у спілкуванні майбутніх фахівців, наявність умінь використовувати дипломатичний етикет у процесі спілкування; рефлексійно-оцінний – із показниками: вміння оцінювати стан своєї підготовленості до професійно-дипломатичного спілкування (самооцінка); уміння оцінювати стан підготовленості до професійно-дипломатичного спілкування однокласників як майбутніх дипломатів (взаємооцінка). Відповідно до критеріїв і показників було схарактеризовано рівні професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин: достатній, задовільний, низький.

3. Педагогічними умовами підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування було обрано: дипломатична інформативність освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин; особистісно зорієнтована педагогічна взаємодія викладача зі студентами; комунікативна спрямованість

змісту освітнього процесу студентів із міжнародних економічних відносин у процесі їхньої підготовки до професійно-дипломатичного спілкування.

4. Розроблено й апробовано експериментальну методику підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування. У процесі експериментальної роботи було використано ділові й рольові ігри, інтерактивну он-лайн систему, інтелектуальні карти, лекції-діалоги, лекції-презентації, тематичні завдання, кейси, мозковий штурм, вирішення конфліктних ситуацій, відео-кейс-стаді, відео-тексти, тексти-реклами, командну гру, роботу в малих групах, саморефлексію та самоаналіз мовлення, мовленнєві тренінги, презентації «Мій портрет дипломата» (довільне обрання держави); тренінги «Двосторонні перемовини», «Багатосторонні перемовини» тощо.

5. Експериментально доведено, що впровадження запропонованої моделі та методики підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування з комплексним упровадженням визначених педагогічних умов позитивно вплинуло на ефективність цього процесу. За результатами прикінцевого етапу експерименту виявлено, що в майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин експериментальної групи відбулися суттєві позитивні зміни в рівнях підготовки їх до професійно-дипломатичного спілкування: достатнього рівня досягли 41,3% студентів (у КГ – 15,2%), на задовільному рівні стало 45,7% (у КГ – 50%), на низькому залишилося 13% респондентів (у КГ – 34,8%). Невипадковість змін підтверджена значенням t-критерію Стьюдента.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки до професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні підготовки до професійного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних відносин, менеджменту в закладах вищої освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Stepanova D. V. (2019). The implementation of the pedagogical conditions at the reproductive and active stage of training of future diplomats in international political economy. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал. Вип. 16. Т. 2. Одеса: ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій»*, 146–150.

2. Степанова Д. В. (2019). Підготовленість майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування. *Збірник наукових праць «Педагогічний альманах»*; редкол.: В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 186–192.

3. Степанова Дар'я. (2019). Компонентно-структурний аналіз професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 4 (67), грудень 2019. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського*, 224–228.

4. Степанова Д. В. (2018). Формування комунікативної мобільності у студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини». *Norwegian Journal of*

development of the International Science No 14/ 2018. Oslo, Norway, 41–43. Режим доступу : <http://www.njd-iscience.com>

5. Stepanova D. (2019). State management of the economy as a factor its stability and social orientation. *Norwegian Journal of development of the International Science No 30/ 2019. VOL. 2. Oslo, Norway, 64–66.* Режим доступу : <http://www.njd-iscience.com>

6. Степанова Д. В. (2013). Самостійна діяльність як шлях до професійної успішності майбутніх фахівців з міжнародної економіки. *Збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 4–5 жовтня 2013 року «Проектування і розвиток професійно успішної особистості в освітньо-виховному середовищі університету».* Миколаїв: МНУ, 247–249.

7. Степанова Д. В. (2014). Регулююча роль держави в подоланні економічної кризи. *Матеріали X міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 25–27 березня 2014 року «Науковий потенціал 2014» інституту наукового прогнозування (м. Київ).* К.: ТОВ «ТК Меганом», 25–30.

8. Ткаліч Т. І., Степанова Д. В. (2014). Державне управління прямими іноземними інвестиціями як чинник економічної стабільності. *Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку» (присвячена 10-річному ювілею кафедри міжнародної економіки).* 18 квітня 2014 року. Миколаїв: Вид. Дім «Гельветика», 62–64.

9. Степанова Д. В. (2015). Комунікативна взаємодія – важливий компонент професійної підготовки економістів-міжнародників. *Матеріали VI всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених: Наука. Студентство. Сучасність. «Формування компетенцій майбутнього фахівця як умова його професійної успішності та особистісного розвитку.* Миколаїв: МНУ, 555–556.

10. Степанова Д. В. (2017). Практичне заняття як одна з форм навчання професійно-дипломатичного спілкування студентів з міжнародних економічних відносин. *Збірник матеріалів VIII всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених: Наука. Студентство. Сучасність. «Тendenції становлення нової школи в Україні: Компетентнісний підхід у підготовці сучасного педагога».* Миколаїв: МНУ, 426–427.

11. Stepanova D. V. (2018). The role of diplomatic in dialogue of. *International scientific and practical conference «Pedagogy in EU countries and Ukraine at the modern stage»: Conference proceedings, Romania, December 21–22. Baia Mare: Izdevnieciba «Baltija Publishing».* 174–177.

АНОТАЦІЯ

Степанова Д. В. Підготовка майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний

заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», МОН України. – Одеса, 2020.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

У дослідженні визначено сутність феномену «підготовленість майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування», критерії (гностичний, комунікативно-діяльнісний, емоційно-виразний, рефлексійно-оцінний) з відповідними показниками, схарактеризовано рівні досліджуваної підготовленості (достатній, задовільний, низький) як результат підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування. Науково обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування (дипломатична інформативність освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин; особистісно зорієнтована педагогічна взаємодія викладача зі студентами; комунікативна спрямованість змісту освітнього процесу студентів із міжнародних економічних відносин у процесі підготовки до професійно-дипломатичного спілкування). Уточнено поняття «професійно-дипломатичне спілкування», «міжнародні економічні відносини», «підготовленість».

Розроблено й апробовано модель підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування (інформаційно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, аналітично-продуктивний, рефлексійно-оцінний етапи).

Розроблено й упроваджено діагностувальну та експериментальну методики підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування, елективний курс «Професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин», комплекс самостійно-дослідницьких завдань для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини», спрямованих на їхню підготовку до професійно-дипломатичного спілкування.

Ключові слова: підготовка, підготовленість, професійна підготовка, майбутні фахівці із міжнародних економічних відносин, дипломатія, професійно-дипломатичне спілкування, педагогічні умови.

SUMMARY

Stepanova D. V. Training of Future Specialists in International Economic Relations for Professional and Diplomatic Communication. – The Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – theory and methodology of vocational education. – State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky». Ministry of Education and Science of Ukraine – Odessa, 2020.

The thesis is devoted to the problem of preparing future specialists in international economic relations for professional and diplomatic communication.

The readiness of future specialists in international economic relations for professional and diplomatic communication as the end result of their preparation for professional and diplomatic communication, which is characterized by mastery of the speech etiquette rules; the presence of communicative interaction skills; possession of diplomatic protocol and etiquette, which provide for compliance with the rules of international courtesy for the professional solution of economic issues at the international level in order to serve the Ukrainian people. The criteria of preparation of future specialists in international economic relations for professional and diplomatic communication with relevant indicators are identified: gnostic with indicators: familiarity with the concept of «diplomatic protocol» (diplomatic conversation, diplomatic correspondence) familiarity with the concept of «diplomatic etiquette» (telephone etiquette); communicative-active with indicators: ability to build dialogue in the process of communication, ability to build a polylogue in the process of communication; emotionally expressive with indicators: the presence of emotionally expressive verbal / nonverbal means in the communication of future professionals, the presence of skills to use diplomatic etiquette in the communication process; reflective-evaluative with indicators: the ability to assess the state of their readiness for professional and diplomatic communication (self-assessment); ability to assess the ability to prepare for professional and diplomatic communication of groupmates as future diplomats (mutual evaluation). The levels of the studied readiness (sufficient, satisfactory, low) as a result of preparation of future specialists in international economic relations for professional and diplomatic communication are characterized.

The pedagogical conditions of future specialists in international economic relations training for professional and diplomatic communication are scientifically substantiated and experimentally tested (diplomatic awareness of educational and professional training of future specialists in international economic relations; personally oriented pedagogical interaction of teacher with students; communicative orientation of international economic content of preparation for professional and diplomatic communication). The concepts «professional and diplomatic communication», «international economic relations», «preparedness» has been clarified.

A model has been developed, scientifically substantiated and experimentally tested (information-enrichment, reproductive-activity, analytical-productive, reflective-evaluative stages) and an experimental methodology for preparing this phenomenon.

A diagnostic technique, content and methods for training future specialists in international economic relations for professional and diplomatic communication have been developed, elective course «Professional and diplomatic communication of future specialists in international economic relations», a set of independent research tasks for students' specialty «International Economic Relations» for their preparation for professional and diplomatic communication.

Key words: training, preparedness, professional training, future specialists in international economic relations, diplomacy, professional and diplomatic communication, pedagogical conditions.

Підписано до друку 05.06.2020
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60х90/16 Зам. № 2291/20.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М. О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.